

PROJEKT IDENTITET I ETNOGENEZA PRIMORSKIH BUNJEVACA

MILANA ČERNELIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UVODNE NAPOMENE

Istraživanja tradicijske kulturne baštine primorskih Bunjevaca, započela su još 1998. i 1999. godine, nastavila su se nešto skromnije i sljedeće godine, a njihovi rezultati su bili predstavljeni u *Senjskom zborniku* 27 (2000) i 28 (2001).¹

Prezentacija rezultata istraživanja pokazala je kako je kulturno naslijeđe primorskih Bunjevaca iznimno bogato te kako bi od velike važnosti bilo obaviti sustavna etnološka istraživanja čitavoga planinskog prostora Velike Kapele i Velebita, naseljenog bunjevačkim stanovništvom. Rezultati tih početnih istraživanja bili su poticaj za osmišljavanje prijedloga projekta etnoloških istraživanja ovoga područja pod naslovom *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*, koji je zahvaljujući Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske u rujnu 2002. godine odobren s predviđenim trajanjem od tri godine.² Jedan od ciljeva projekta, čija sam voditeljica, bilo je prikupljanje građe o tradicijskoj i suvremenoj kulturi primorskih Bunjevaca, budući da je ova grana bunjevačkih Hrvata gotovo potpuno etnološki neistražena. Prema planu u istraživanje su uključene odabrane teme iz materijalne (tradicijско

---

¹ O tome više vidijeti u mojem članku: Prvi rezultati istraživanja tradicijske kulture primorskih Bunjevaca. *Senjski zbornik*, 27:325-328, Senj, 2000.

² Danas ovo ministarstvo nosi naziv Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Trajanje projekta produljeno je na još jednu godinu, do kraja 2006. godine.

graditeljstvo, tradicijsko gospodarstvo, prehrana, etnomedicina, komunikacije i promet) i duhovne i društvene kulture (običaji i vjerovanja). Izbor tema temeljio se na specifičnim značajkama načina života ove zajednice, po kojima se ona bitno razlikuje od ostalog stanovništva Primorja. Osim prikupljanja građe o tradicijskoj kulturi, svrha ovako koncipiranog istraživanja jest i utvrđivanje odrednica bunjevačkog etno-regionalnog identiteta, kao i proširivanje spoznaja o njihovoj etnogenezi, na osnovi kompariranja kulturnih obilježja ove bunjevačke zajednice s drugim granama Bunjevaca (u Bačkoj u Vojvodini i u Mađarskoj), kao i na širem prostoru njihove moguće matične pradomovine, koja zahvaća jadransko-dinarski granični pojas.

CILJ I SVRHA PROJEKTA

Određivanje ciljeva projekta temeljilo se na dotadašnjim spoznajama o kulturnoj baštini etničke grupe Bunjevci. S tih su se polazišta nastavila istraživanja na novom projektu. Do tih sam spoznaja došla komparativnim istraživanjem pojava iz svadbenih običaja svih bunjevačkih grana (podunavskih, primorsko-ličkih i dalmatinskih). Ranija su se istraživanja oslanjala na općenite podatke, pri čemu nije bilo jasno izraženo odnose li se podatci i na stanovništvo drugačijeg podrijetla koje obitava ili je obitavalo na istim prostorima kao i Bunjevci. Stoga su se nastojali utvrditi specifični bunjevački kulturni elementi, distinktivni u odnosu na druge zajednice, a zatim se usporedbom došlo do novih spoznaja o njihovoj mogućoj etnogenezi. Rezultati tih mojih višegodišnjih istraživanja objavljeni su u knjizi³ i u više članaka u domaćim i stranim znanstveno-stručnim časopisima.⁴ Nastavak sustavnih istraživanja ove problematike rezultirao je doktorskom disertacijom pod naslovom *Odabrane pojave iz svadbenih običaja bunjevačkih Hrvata kao izvor za proučavanje njihove etnogeneze*, obranjenom 1998. godine. Ovaj je rad dao značajne pokazatelje o etnogenezi Bunjevaca, koji predstavljaju dobru

---

³ Černelić, Milana (1991): *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*. Etnološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilista u Zagrebu, Zagreb.

⁴ Ta su istraživanja realizirana u okviru rada na prethodna dva projekta tadašnjeg Odsjeka za etnologiju *Združivanja i njihovi etnološki pokazatelji* voditeljice Marije Išgum i *Tematska etnološka istraživanja* voditelja Branka Đakovića.

osnovu za pretpostavku kako je kulturno naslijeđe Bunjevaca kao cjelovit kompleks nastalo i oblikovalo se u nekom starijem sloju na jugoistočnom dinarsko-jadranskom prostoru sve do crnogorsko-albanske granice. To je prostor tzv. Crvene Hrvatske, kako ga je označio pop Dukljanin, a prema nekim bizantskim izvorima iz XI. i XII. stoljeća nastanjivali su ga Hrvati. Na tom je području došlo do stapanja južnog ogranka ikavskih Hrvata sa zatečenim romanskim, a dijelom možda i albanskim stanovništvom. Prepletanjem njihovih tradicijskih kultura započelo bi formiranje Bunjevaca kao posebne hrvatske etničke grupe. Širenjem srpske države prema Jadranu jedan se dio toga hrvatskog stanovništva povukao prema sjeverozapadu (to bi bili preci današnjih Bunjevaca, čija je formacija dovršena na području zapadno od Neretve), a drugi se poijekavio i većim dijelom izgubio hrvatsku svijest i ime, no, zadržao kulturni inventar koji je danas važan povijesni dokument za utvrđivanje njegove povijesti (Černelić 1997:252). Na temelju ovih pretpostavki stečene se spoznaje provjeravaju i potkrijepljuju novim prikupljenim činjenicama na području primorskih Bunjevaca.

Dakle, ciljevi projekta bili su sljedeći: prikupljanje građe o tradicijskoj i suvremenoj kulturi primorskih Bunjevaca, utvrđivanje odrednica njihova etno-regionalnog identiteta, kao i proširivanje spoznaja o njihovoj etnogenezi, na temelju usporedbi kulturnih obilježja ove bunjevačke zajednice s drugima bunjevačkim granama (u Bačkoj u Vojvodini i u Mađarskoj, u Lici i Gorskom kotaru te na širem prostoru njihove matične pradomovine, koja zahvaća jadransko-dinarski granični pojas). Rad na ovome projektu dao je već vidne rezultate u spoznajama o brojnim aspektima tradicijske kulturne baštine primorskih Bunjevaca, kao i o njihovome etno-regionalnom identitetu. Nije manje značajan ni doprinos u istraživanju bunjevačke etnogeneze, premda ta istraživanja iziskuju kontinuitet. Rezultati dobiveni u okviru rada na ovom projektu mogu se smatrati jednom fazom u istraživanju ove problematike, koju je potrebno nadalje nadograđivati, jer je istraživanjem nužno obuhvatiti sve bunjevačke grane i uzimati u obzir širi prostorni kontekst kroz dulje vrijeme.⁵

---

⁵ O rezultatima rada na projektu vidjeti i u poglavlju *Popis objavljenih radova (dosadašnji rezultati istraživanja na projektu)*

Nadalje, istraživanje tradicijskog naslijeđa Bunjevaca, čimbenika njihova etno-regionalnog identiteta i njihove etnogeneze, imao je također za cilj pridonijeti boljem poznavanju nacionalne kulturne povijesti. Ako se pojedinim pojavama može odrediti etnička skupina koja ih je oblikovala, onda se dalje mogu, praćenjem sudbine pojedinih pojava karakterističnih za pojedine bunjevačke grane, a prepoznatljive i na njihovu potencijalnom matičnom području, otkriti procesi etnokulturnog oblikovanja Bunjevaca kao dijela hrvatskog naroda, koji se poradi povijesnih zbivanja odijelio u tri odvojena ogranka. Istraživanjem sadašnjeg stanja njihove svijesti o vlastitoj pripadnosti može se postići cjelovit prikaz njihove kulture i pratiti etnokulturne procese od najranijih vremena do današnjih dana.

SURADNICI NA PROJEKTU

Suradnice na projektu su, sad već bivše znanstvene novakinje, Marijana Belaj i Nevena Škrbić Alempijević, koje su u međuvremenu stekle status doktora znanosti (2006. godine) i znanstvena novakinja Marijeta Rajković, djelatnica Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju. Ostali suradnici na projektu su Darko Nekić, kustos Gradskog muzeja Senj, Ivana Šarić Žic, djelatnica Uprave za zaštitu kulturne baštine, sa suradnicima, arhitektima i fotografima Konzervatorskog odjela u Rijeci pri Ministarstvu kulture i Augustin Perić, fotograf. I ostali djelatnici Gradskog muzeja Senj pomagali su nam u pripremi i organizaciji terenskog rada, uspostavljanju kontakata s kazivačima i dr. Osim stalnih suradnika u istraživačkom radu, na projektu su sudjelovali i studenti dodiplomskog i poslijediplomskog studija etnologije i kulturne antropologije (neki među njima sudjeluju i dalje, a neki su se u međuvremenu zaposlili u struci): Danijela Birt, Marija Brajković, Lucija Čurić, Irena Ivić, Jasmina Jurković, Petra Kelemen, Marija Kulišić, Sanja Lončar, Ivana Radovani, Tihana Rubić, Valentina Tomaić, Aleksandra Vlatković, Ivana Vuković. Svima je suradnicima pružena prilika da rezultate svojih istraživanja autorski prezentiraju kako ne bi bili samo istraživački servis u prikupljanju podataka na terenu. Većina ih je tu priliku iskoristila te su mnogi od sudionika istraživanja već objavili svoje radove, koji su nerijetko kategorizirani kao izvorni znanstveni radovi. U završnoj fazi projekta proširili smo suradnju i sa suradnicima iz drugih struka (Blaženka Ljubović, Mile Bogović i Marko Šarić, povjesničari; Enver Ljubović, prof. latinskog i grčkog

jezika i Ankica Čilaš Šimpraga, dijalektolog), koji uz ostale već spomenute suradnike, sa svojim radovima sudjeluju u znanstvenoj monografiji *Živjeti na Krivom putu*, koja će se objaviti u idućoj godini.

RAD NA PROJEKTU

U prvoj se godini započelo s istraživanjem pojedinih relevantnih etnoloških tema: tradicijskog graditeljstva, gospodarstva, tekstilnog rukotvorstva i odijevanja, pokladnih i svadbenih običaja, života žene na obroncima Senjskog bila te pitanja identiteta primorskih Bunjevaca. Osim toga počelo se raditi na prikupljanju arhivske građe i izradi bibliografije tradicijske kulture primorskih Bunjevaca. Ispitivanja većine navedenih tema nastavljena su narednih godina i na području Krivoga Puta i Krasna, uz uvođenje novih tema istraživanja: tradicijska prehrana, narodna medicina, opskrba vodom, transport, komunikacije, trgovina i sajmovi, gospodarske migracije, godišnji običaji, pučka pobožnost, vjerovanja u nadnaravna bića, obitelj i predaje o Bunjevcima. Rezultati istraživanja na području Senjskoga bila, Krivoga Puta i Krasna objavljeni su u trima najnovijim svescima *Senjskog zbornika* (broj 30, 31 i 33) i značajan su doprinos poznavanju dijela tradicijske kulture primorskih Bunjevaca, budući da je ova grana bunjevačkoga roda u dosadašnjim istraživanjima bila gotovo u potpunosti zapostavljena (vidi poglavlje: Popis objavljenih radova). Započelo se i s rekognosciranjem terena na području Podgorja. Osim spomenutih rezultata, za tisak je pripremljena i etnološko-povijesna monografija naslovljena *Živjeti na Krivom Putu*, koju namjeravamo objaviti u dva dijela. U njoj će se prezentirati rezultati istraživanja na ovome bunjevačkom području, gdje su obavljena najsustavnija etnološka istraživanja primorskih Bunjevaca. Monografijom *Živjeti na Krivom Putu* namjeravamo rezultate naših istraživanja prezentirati široj etnološkoj znanstvenoj javnosti, kao i lokalnoj zajednici primorskih Bunjevaca uopće, posebice samim Krivopučanima. Prvi dio monografije sadržavat će, osim etnoloških priloga iz područja materijalne kulture, i nekoliko povijesnih priloga te podrobnu analizu bitnih značajki krivopučanskoga govora. Na taj se način bunjevački fenomen interdisciplinarno obrađuje na primjeru mikroregije Krivi Put na obroncima Velike Kapele u Senjskom zaleđu. U drugom ćemo dijelu monografije objediniti različite etnološke teme, uglavnom iz područja društvene i duhovne kulture. Upravo objavljena moja knjiga *Bunjevačke studije*, također je jednim svojim dijelom rezultat istraživanja na

projektu *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca*. Svi dosad objavljeni radovi, kao i oni koji će se prije ili kasnije još objaviti, značajan su doprinos poznavanju tradicijskog kulturnog naslijeđa primorskih Bunjevaca i njihova etno-regionalnog identiteta.

Jedan od ciljeva rada na projektu bio je komparativnom analizom utvrditi etnogenetske procese nastajanja i oblikovanja Bunjevaca kao etničke grupe. Otkrivanjem specifičnih elemenata u svadbenim običajima potkrijepljene su neke, već ranije iznesene, pretpostavke o mogućem ishodištu bunjevačke kulturne baštine.⁶ Nadalje, komparativna analiza dvaju specifičnih tipova planinskog stočarenja s ljetnim uzgonom stoke na planinske pašnjake (transhumantni i alpski tip) također može dati značajan doprinos pitanju bunjevačke etnogeneze. U svom članku *Tradicijsko planinsko stočarstvo na Velebitu i bunjevačka etnogeneza* Vitomir Belaj (2004) donosi nove spoznaje o tradicijskom stočarstvu primorskih Bunjevaca, pozivajući se na jedan zanemarivani stariji opis stočarenja Podgoraca na Velebitu iz 1842. godine prema kojem su Podgorci na Velebitu nositelji alpskog tipa stočarstva. S obzirom na njihovo dinarsko podrijetlo, očekivalo bi se da će u njih prevladavati transhumantni tip stočarstva. U svojem je ranijem prilogu V. Belaj ovu pojavu protumačio kao ostatak starijeg alpskog supstrata i pripisao ih Liburnima. Jedino što je u tome bilo zbnjujuće jest činjenica da su recentni nositelji toga tipa stočarstva bili podgorski Bunjevci koji su se ovamo doselili iz istočnih krajeva, iz kojih su dotada bili poznati samo opisi dinarskoga transhumantnog stočarstva. Novija istraživanja su potvrdila da tragova alpskoga tipa stočarenja ima i u istočnijim krajevima te ih V. Belaj u svom novom radu analitički razmatra i dolazi do novih zaključaka. Na taj način dobivamo nove spoznaje o ovom načinu stočarenja u Bunjevaca i u njihovoj matičnoj pradomovini. Te se spoznaje nadovezuju na moju spomenutu pretpostavku o etnogenezi Bunjevaca. Razmatranje teme tradicijskog stočarstva u kontekstu utvrđivanja bunjevačke etnogeneze značajan je doprinos i dobra osnova za daljnja komparativna istraživanja kulturnog naslijeđa svih bunjevačkih ogranaka.⁷ To je jedna od važnijih

---

⁶ Više o tome vidjeti u mojem članku: Istraživanje tradicijske baštine, identiteta i etnogeneze primorskih Bunjevaca. *Senjski zbornik*, 30:407- 424, Senj, 2003.

⁷ M. Rajković započela je sa sustavnim istraživanjem ove teme na području Senjskoga bila, Krivoga Puta i Podgorja.

zadaca daljnega istraživačkog rada na predviđenom novom projektu kojim se planira proširiti i produbiti istraživanje bunjevačkog fenomena.

Dosadašnji rad na projektu dao je vidne rezultate: istraženi su mnogi aspekti tradicijskog naslijeđa primorskih Bunjevaca, utvrđeni su čimbenici njihova etno-regionalnog identiteta i komparativnom analizom potkrijepljene pretpostavke o etnogenetskim procesima nastajanja i oblikovanja bunjevačke etničke skupine. Rezultati su već dobrim dijelom objelodanjeni, a u skoroj će budućnosti biti objavljeni i drugi prilozi u narednim svescima časopisa *Senjski zbornik* i *Studia ethnologica Croatica*, kao i u dva dijela znanstvene monografije *Živjeti na Krivom Putu*. Istraživačkim radom na novom projektu, ako nam to bude omogućeno, proširila bi se dosadašnja saznanja i otvorio bi se put novim otkrićima i spoznajama.

POPIS OBJAVLJENIH RADOVA

- BELAJ, Marijana (2004): Sveci Juraj i Antun Padovanski u životu Krivopučana. *Senjski zbornik*, 31:143-158, Senj.
- BELAJ, Marijana (2005): Tko je kriv za nevrjeme u Krasnu? (etnološke crtice o pučkoj pobožnosti). *Senjski zbornik*, 32:377-392, Senj.
- BELAJ, VITOMIR (2004): Tradicijsko planinsko stočarstvo na Velebitu i bunjevačka etnogeneza. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 16:5-31, Zagreb.
- BIRT, Danijela – JURKOVIĆ, Jasmina – KELEMEN, Petra (2003): Život mladih, pripreme za brak i sklapanje braka na obroncima Senjskog bila. *Senjski zbornik*, 30:445-538, Senj.
- BIRT, Danijela (2004): Transport i opskrba vodom na području Krivog Puta. *Senjski zbornik*, 31:159-188, Senj.
- ČERNELIĆ, Milana (2003): Istraživanje tradicijske baštine, identiteta i etnogeneze primorskih Bunjevaca. *Senjski zbornik*, 30:407-424, Senj.
- ČERNELIĆ, Milana (2005): Pristupi istraživanju bunjevačkih identiteta. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 17:25-49, Zagreb.
- ČERNELIĆ, Milana (2006): *Bunjevačke studije*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i FF-press, Zagreb.

- JURKOVIĆ, Jasmina (2004): Tradicijska prehrana kao prilog poznavanju primorsko-bunjevačkog identiteta. *Senjski zbornik*, 31:189-212, Senj.
- KELEMEN, Petra (2004): Liječenje zmijskog ujeda – priča kao dio sjećanja zajednice. *Senjski zbornik*, 31:213-238, Senj.
- KELEMEN, Petra (2005): Propitivanje pojma selektivne tradicije na primjeru udruge Čuvarice ognjišta Krasno. *Senjski zbornik*, 32:393-408, Senj.
- KULIŠIĆ, Marija – VUKOVIĆ, Ivana (2004): Majka Božja Snježna u pučkoj pobožnosti na području Krivoga Puta. *Senjski zbornik*, 31:239-260, Senj.
- LONČAR, Sanja (2005): Propitivanje pristupa istraživanju neredovnih oblika predbračnog i bračnog života na primjeru Krivoga Puta. *Senjski zbornik*, 32:223-272, Senj.
- RADOVANI, Ivana (2005): Načini transporta u Krasnu. *Senjski zbornik*, 32:409-424, Senj.
- RAJKOVIĆ, Marijeta (2003): Život žene u selima Senjskog bila. *Senjski zbornik*, 30:539-586, Senj.
- RAJKOVIĆ, Marijeta (2004): Prilozi poznavanju migracija Krivopučana. *Senjski zbornik*, 31: 261-286. RAJKOVIĆ, Marijeta (2005): Sezonske migracije na području Krivoga Puta: tradicije u recentnoj povijesnoj perspektivi. *Senjski zbornik*, 32:273-316, Senj.
- RUBIĆ, Tihana (2004): Trgovina i sajmovi, rezultati istraživanja na području općine Krivi put. *Senjski zbornik*, 31:287-324, Senj.
- RUBIĆ, Tihana (2005): Gospodarske veze Krasnara s Kuterevcima i Švičanima. *Senjski zbornik*, 32:425-448, Senj.
- ŠARIĆ ŽIC, Ivana (2004): Tradicijsko graditeljstvo senjskog zaleđa: osvrt konzervatora. *Studia ethnologica Croatica* vol. 16:33-46, Zagreb.
- ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena (2003): Prilozi poznavanju primorsko-bunjevačkog identiteta. *Senjski zbornik*, 30:425-444, Senj.
- VLATKOVIĆ, Aleksandra (2003): Odijevanje i tekstilno ruketvorstvo primorskih Bunjevaca. *Senjski zbornik*, 30:587-628, Senj.
- VLATKOVIĆ, Aleksandra (2005): Godišnji običaji primorskih Bunjevaca Krivoga Puta. *Senjski zbornik*, 31:317-348, Senj.
- VUKOVIĆ, Ivana (2005): Prelo u Krasnu u tradicijskom i suvremenom kontekstu. *Senjski zbornik*, 32:449-468, Senj.